

D 1.2 ANTİK KENT

ANTİK YUNAN KENTİ

SİTE [POLİS]

KENT DEVLETİ

TRUVA, Bronz Çağı, İ.Ö. 3. ve 2. binyıllar

Yerleşik bir tarım krallığının merkezi.
Ekonomi: Tarım, hayvancılık, ticaret.
Tunç eşyalar → Kalay madeni ithal edilmiş!

Yalnızca üç poliste nüfus 20.000'i aşıyordu: Atina; Syracuse (Sicilya), Acragas (Sicilya).

Peloponnes Savaşı sırasında Attika yarımadasındaki toplam nüfus yaklaşık 350 000. Bu nüfusun yarısını Atinalılar (erkek, kadın ve çocuk), %10'unu yabancılar, geri kalan %40'ını köleler oluşturuyordu.

Antik Yunan siteleri neden daha büyük birimler haline gelmedi?

Antik dönemde neden her Yunan sitesi (polis) ekonomik ve siyasal düzeniyle kendine yeterli (OTONOM), dünya görüşü ve yaşam biçimi yerel özelliklere sahip birimler olarak kaldı?

Kaynak: H.D.F. Kitto (1951) "The Polis"; yazarın The Greeks kitabından; LeGates&Stout (2001) The City Reader içinde sf. 31-36.

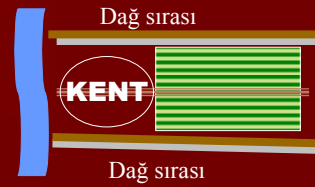
Üç tür açıklama (yaklaşım, perspektif) var:

-1-

COĞRAFİ PERSPEKTİF COĞRAFİ BELİRLENİMCİLİK

- Bölünmüş engebeli coğrafya; dağ sıraları arasına sıkışmış küçük düzlükler büyük yerleşmeler için vermiyordu.
- Topografya yerleşmelerin siyasal olarak bütünleşmesine ve merkezîyetçi bir yapıya olanak vermiyordu.

ANTİK YUNAN KENTİ SİTE [POLİS] M.Ö.600 – M.S.600

DOĞAL YAPI

TOPOĞRAFYA
COĞRAFİ KONUM

EKONOMİ

TARIM, BALIKÇILIK
TİCARET

**BÖLGESEL
İZOLASYON**

Üç tür açıklama (yaklaşım, perspektif) var:

-2- EKONOMİK PERSPEKTİF

- Yunanlıların bulundukları bölgede ulaşım zordu; denizcilik de henüz uzun mesafeli ticareti destekleyecek kadar gelişmemişti.
- Bulundukları toprakların ürün çeşitliliği, zaten “kanaatkar olan” Yunan halkının kendi kendine yeterli olmasını sağlıyordu. Ülkenin değişik noktalarını birbirine bağımlı kılan bir işbölümü, uzmanlaşma yoktu.

Üç tür açıklama (yaklaşım, perspektif) var:

-3-

TARİHSEL-KÜLTÜREL PERSPEKTİF:

Yunanlıların dünya görüşü; azla yetinmeleri (kanaatkar olmaları), yüz yüze ilişkilere önem vermeleri ve yaşam biçimleri, site (polis) olgusunu ortaya çıkardı.

Kitto (1951): Coğrafi ve ekonomik yaklaşımlar polis olgusunu açıklamaya yardımcı olmaktadır. Ama asıl yapılması gereken polisin bir Yunanlı için ne anlama geldiğini, polisin nasıl bir kültürün parçası olduğunu anlamaktır.

KÜLTÜR ODAKLI YAKLAŞIM

KÜLTÜR DÜNYA GÖRÜŞÜ

Her şeyin
temel ölçütü “insan”

Temel misyon:
“Doğa” ile baş etmek.

MEKAN

İnsan
ölçeğinde

KÜLTÜR

Halkın yaşam biçimi;
toplumsal ilişki
alışkanlıkları

MEKAN

Toplumsal
etkileşimin
yeri

- Bir İngiliz çiftçisi evini kendi tarım toprağının üzerine kurar. Kasabaya/köye yalnızca zorunluluk olduğunda gider. **Boş zamanı azdır** ve olan boş zamanını çiftliğinin sınırlarına bakarak geçirir.
- Bir Yunan çiftçi kasabada ya da köyde oturmayı sever. Çalışmak için toprağına oradan gidip gelir. Oldukça **geniş olan boş zamanını** kasabanın/köyün meydanında sohbet ederek geçirmeyi sever. Onun için bu **meydan** bir pazar yeridir ve **halkın toplumsal yaşamının odağıdır**.

(LeGates&Stout, 2001:33; alıntı kaynağı: H.D.F. Kitto (1951), The Greeks)

POLİS [SİTE]

BİR TOPLUMSAL KURUM

- POLİS'in kendi yurttaşları için taşıdığı anlam bugünün kentleri için önemli bir örnek oluşturuyor.
- POLİS'in fizik mekanında kamusal alan vurgulanmıştır:
 - Özel konutlar alçak ve içe dönük yapılardır;
 - Kamu alanları (tapınak, tiyatro, stadyum, agora) ise tersine büyük, geniş, değerli malzemelerle (mermer) inşa edilmiş mekanlardır.
- POLİS her kentlinin kendi tinsel (spiritual), ahlaki (moral) ve düşünsel (intellectual) potansiyelinin farkına varmasına olanak verirdi.

Kaynak: H.D.F. Kitto (1951) "The Polis", LeGates&Stout (2001) *The City Reader* içinde sf. 31-36.

POLİS [SİTE]

BİR TOPLUMSAL KURUM

- POLİS geniş bir aile gibi, bir komün gibi yaşardı.
- Aile yaşamının özel/mahrem olmasına karşılık toplumsal yaşamda bir komün paylaşımcılığı vardı.
- POLİS, bir TOPLUMSAL KURUM idi... ve bu kurum, kentsel ve toplumsal yaşamı 2000 yıl boyunca etkiledi.
- Bir TOPLUMSAL KURUM olarak POLİS kentliler için *bir* İNSAN OLMANIN ANLAMINI tanımlıyordu.

Kaynak: H.D.F. Kitto (1951) "The Polis", LeGates&Stout (2001) *The City Reader* içinde sf. 31-36.

KENTE BAKARKEN... **Farklı yaklaşımlar**

- 1.COĞRAFİ BELİRLENİMCİLİK
- 2.EKONOMİ-POLİTİK ODAKLI YAKLAŞIM
- 3.KÜLTÜR ODAKLI YAKLAŞIM
- 4.İLİŞKİSEL YAKLAŞIM

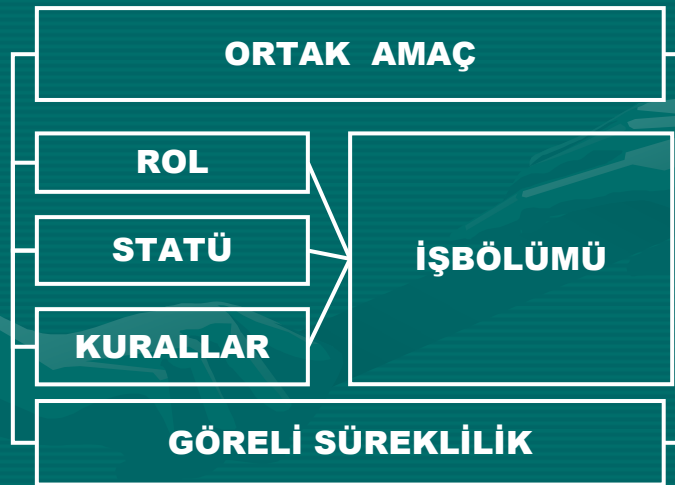
ANIMSATMA

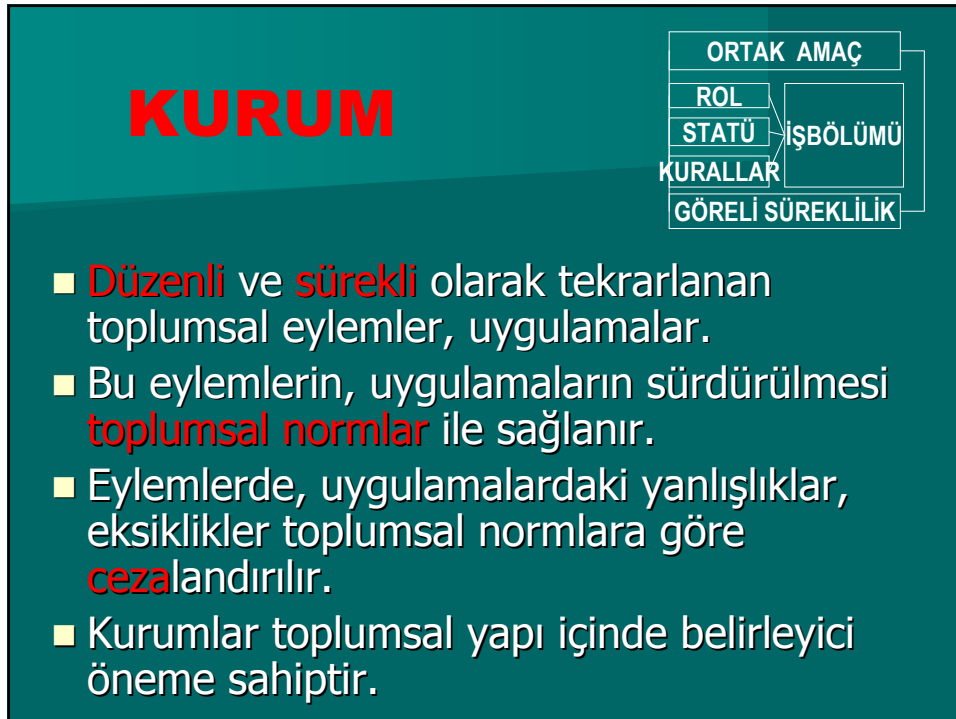
KÜME (group)

KURUM (institution)

KURUMSALLAŞMA (institutionalization)

KÜME ve KURUM

GENİŞ ANLAMDA KURALCI, DÜZENLEYİCİ ÖRGÜTLENME

Toplumsal yaşamın belirli bir alanındaki anlayış, norm ve düzenlemelerin tümü ve bunlar çerçevesinde sürekli ve düzenli olarak tekrarlanan toplumsal uygulamalar

BELLİ BAŞLI KURUMLAR

1. **EKONOMİ KURUMU:** Mal ve hizmetlerin üretimini ve dağıtımını düzenler
2. **SİYASET KURUMU:** Erkin ele geçirilmesini ve kullanılmasını düzenler.
3. **KATMANLAŞMA KURUMU:** Bireylerin ve kaynakların birbirlerine göre konumlarını belirler.
4. **AKRABALIK KURUMU:** Evlilik, aile ve gençlerin toplumsallaşmasını düzenler.
5. **KÜLTÜR KURUMU:** Dinsel, bilimsel ve sanatsal eylemlerle ilgilidir.

TOPLUMSAL ÖRGÜTLENME
KURUM
KURUMSALLAŞMA

ORTAK AMAÇ	
ROL	İŞBÖLÜMÜ
STATÜ	
KURALLAR	
SÜREKLİLİK	

DAR ANLAMDA: İşlemci örgütlenme

Toplumsal yaşam & etkileşim alanlarındaki anlayışı ve kuralları uygulamaya koymak üzere kurulmuş örgütler.

- Üretim&dağıtım – İş Bankası, Bilişim Hizmetleri Ltd.
- Erk kullanımı – Meclis, bakanlıklar, CHP, ANAP
- Hizmet birimleri – Adliye, hastane, okul
- Statü&kaynak dağılımı – DİSK, TÜSİAD, Rotary, Lions
- Sorun çözümü, toplumsallaşma – Aile, dernek, vakıf, klüp
- Din, bilim, sanat – Diyanet, TÜBA, TÜBİTAK, YTÜ,

Kuralcı, düzenleyici örgütlenme

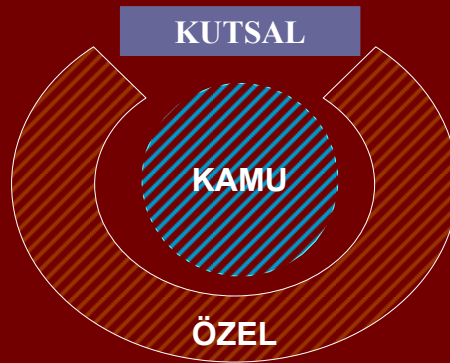
GENİŞ ANLAMDA KURUM

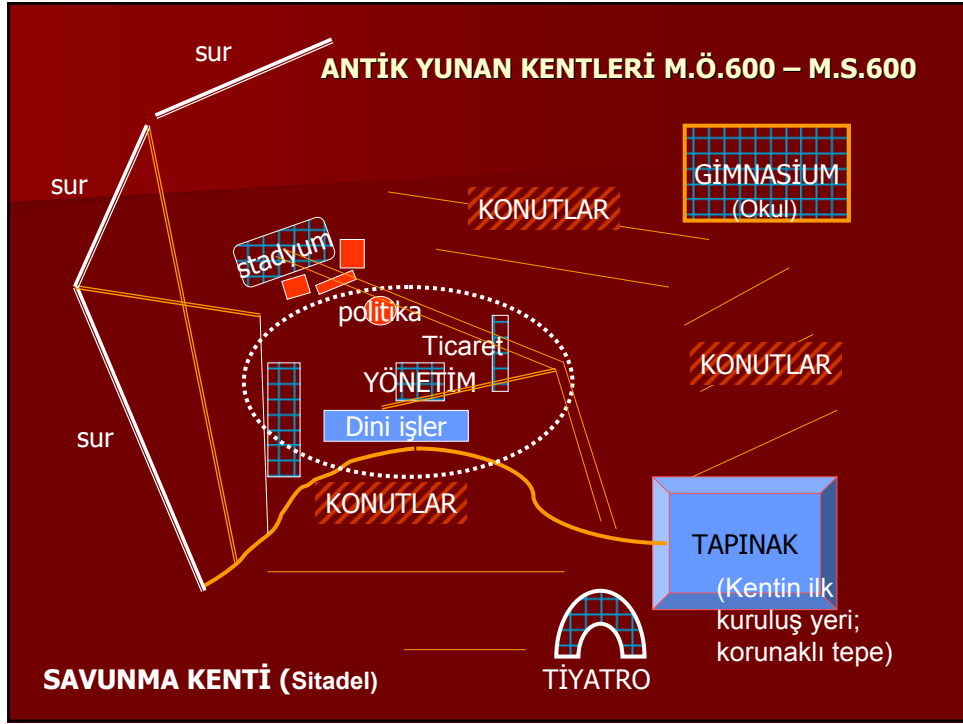
ANTİK YUNAN KENTİ - POLİS KENTİN ve KURUMSAL YAPININ ÖĞELERİ

- **AKROPOLİS** – Kutsal alan. Genellikle kente egemen bir tepede.
- **AGORA** – Kent meydanı; pazar yeri; dükkanlar
- **KAMU YAPILARI** –sivil toplantı yerleri; meclis; tholos; mahkeme; çeşme.
- **TİYATRO** – Dionisos festivalleri; dans, pantomim, ilahiler; siyasal toplantılar.
- **STADYUM** – Yarışmalar
- **KONUTLAR** _ Barınma; özel yaşam

YUNAN KENTLERİ M.Ö.600 – M.S.600

Üç tip kentsel alan vardı.

KAMUSAL ALAN

Antik dönemde 'Cumhuriyetçi Erdem' modeli:

Kamusal alan = Politik topluluk ve yurttaşlık alanı;
politika, tartışma, müzakere, kolektif karar alma,
birlikte eylem alanı.

KONUŞULAN MEKANLAR

ve
DEMOKRASİ

KAMUSAL ALAN

YURTTAŞLIĞIN / KENJTAŞLIĞIN YENİDEN
ÜRETİLDİĞİ MÊKAN

YURTTAŞ kimdir?

Yurttaş
statüsünde olmayanlar:

- KÖLELER
- YABANCILAR
- KADINLAR
- ÇOCUKLAR

YURTTAŞ

- Erkek
- 20 yaşından büyük
- Askerliğini yapmış
- Özgür
- Varlıklı

Yurttashlık statüsü askıda olanlar - Genellikle devlete olan borçlarını ödeyememiş olanlar.

Bir Atinalı, bazen bu nedenle yurttashlık hakkını kaybedebilirdi; ve bu yoksunluk babadan oğula geçebilirdi.

YUNAN KENTLERİ M.Ö.600 – M.S.600

TOPLUMSAL SINIF PİRAMİDİ

Kentsel topluluk içinde üç ana sınıf vardı.

POLİS [SİTE]

DEĞİŞEN / DEĞİŞMEYEN

- M.Ö. VIII. yüzyıldan başlayarak Yunan sitelerinde demokrasi düşüncesi gelişmeye başladı.
- M.Ö. VI.yy sonunda “site artık yurttaşların sitesiydi”.
- Polisin ölçeği her yurttaşla kişisel olarak ulaşma, doğrudan hitap etme olanağı sağlıyordu. Bir kişi bir yurttaşının kendisine haksızlık yaptığına inandığında ondan doğrudan hesap sorabilirdi. Polisteki yurttaş, sorununu SİTENİN TÜM HALKININ KATILDIĞI bir toplantıda açıklayabildiği zaman adaletin gerçekleşeceğine inanıyordu. POLİS sözcüğünün zaman içinde HALK anlamına gelmesinin nedeni budur.
- POLİS salt bir fizik mekanı, nüfus büyüklüğünü değil bir toplumsal etkileşim düzenini, bir KAMUSAL YAŞAM biçimini ifade ediyor.

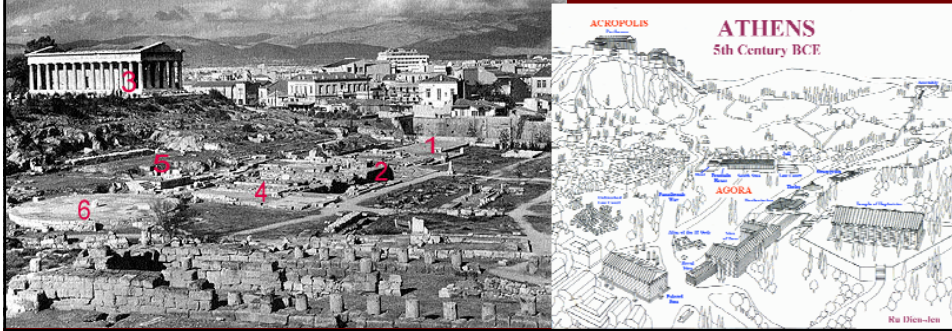
POLİS [SİTE]

“ATİNA DEMOKRASİSİNİN EVRİMİ AGORANIN YÜZEYİNİ VE HACMİNİ DE ŞEKİLLENDİRMIŞTİR, çünkü eşanlı mekanlarda yapılması mümkün olan hareketler katılımcı demokrasiye de hizmet ediyordu. Herhangi biri bir gruptan öbürüne giderek şehirde neler olup bittiğini öğrenebilir ve tartışabilirdi. **Açık mekan** kişiyi hukuki davalara rastlantısal olarak katılmaya da davet ediyordu. Demokratik çağın Atinalıları hukuk savaşlarına bayılmakla ünlüydüler. ... Mahkeme bin beş yüz kişi alabilen dev, çatısız bir mekandı.... Bu mekanı kuşatan duvarlar alçaktı, muhtemelen bir metre kadardı. ...

Atinalılar en ciddi siyasi işlerini, yani insanları şehirden sürme işi agoranın açık alanında yapıyorlardı. ... Antik dönem Atinalıları'nın agorada altı bin kişilik bir kalabalığın hızla hareket edemeyeceğini görüp bu soruna özel binalar inşa ederek çare aradıklarını biliyoruz. ...

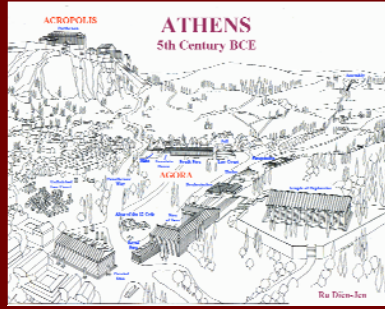
ANTİK YUNAN KENTİ - POLİS M.Ö.600 – M.S.600

- **AGORA** – Kentin odağı (meydan). Kentsel fonksiyonların hemen tümü burada: Pazar yeri, siyasal toplantı yeri, eğlence yeri, hamam, küçük dini tören yeri.

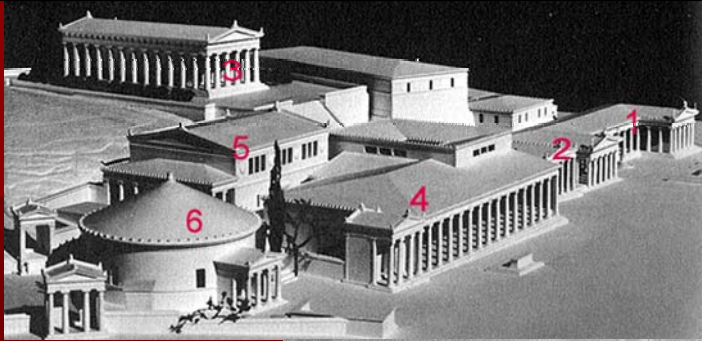
AGORA

- Kentin odağı (meydan). Kentsel fonksiyonların hemen tümü burada:
 - Ticaret, bankacılık, siyasal toplantılar, kamu yönetimi, yargı;
 - Yemek, eğlenceler, hamam, küçük dini törenler .

socrates.clarke.edu/athens.gif

- PLATFORM: Konuşmacılar için
- AÇIK ALAN: Dinleyiciler için
- KAMU YAPILARI: Stoa, tholos, mahkeme, bouleterion

Kuzeybatı ucu

AGORA

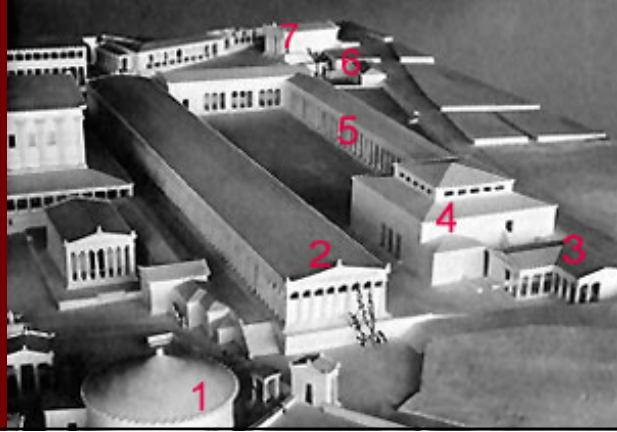
1. Stoa _ Zeus Eleutherios
2. Apollo Tapınağı _ Patrôos
3. Hephaistos Tapınağı
4. Kibele Tapınağı _ Ana tanrıça (Mêtrôn) - Eski Bouleterion
5. Bouleterion
6. Tholos

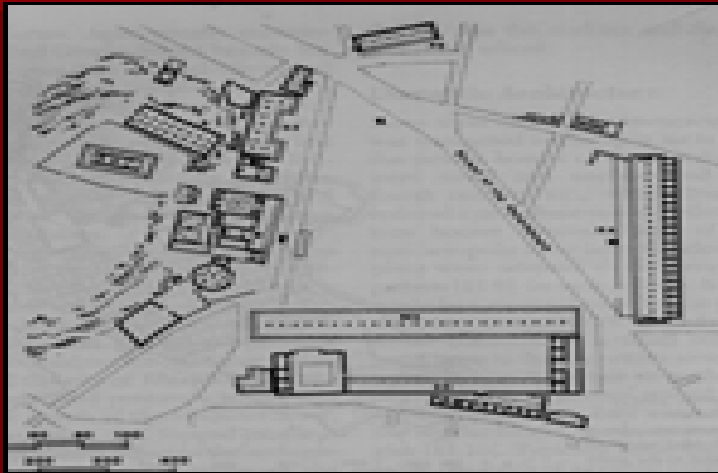
AGORA

1. Tholos
2. Orta Stoa
3. Güneybatıdaki çeşme
4. Mahkeme binası (heliaea)
5. Güneydeki Stoa
6. Güneydoğudaki Çeşme
7. Darphane

Güney ucu

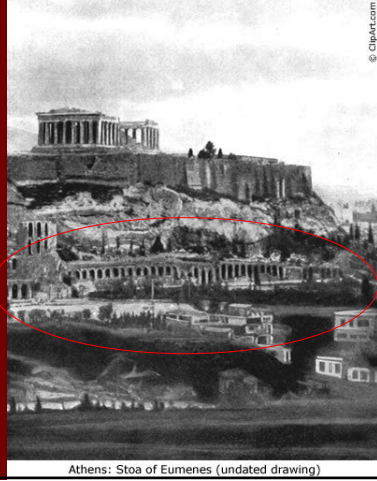

Kentin kalbinde büyük bir açık alan: AGORA
Alanın sınırlarını, STOA ve BOULETERİON gibi
kamusal yapılar oluşturuyor.

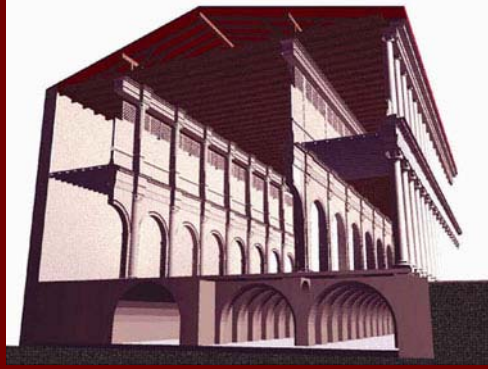

STOA

- Büro ve dükkanların yer aldığı, uzun ve dar bir antik Yunan yapısı.

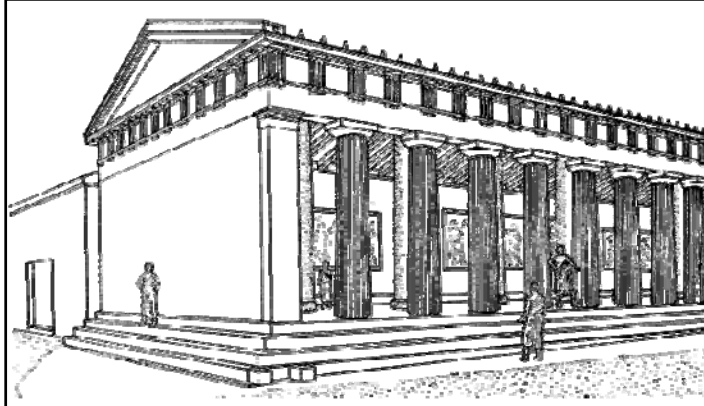
Athens: Stoa of Eumenes (undated drawing)

STOA

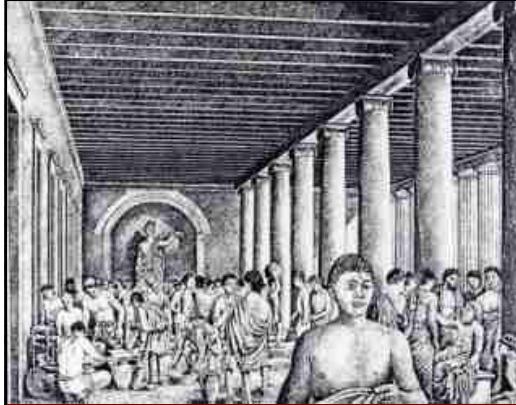
- Dükkanlar
- Bürolar
- Toplantı yerleri

- "... stoa'nın arka tarafı dükkanlarla çevrilmişti, ön tarafı ise agoranın açıklığına açılan bir sütun dizisinden ibaretti" (Sennett, 2002).
- Kapalı mekanın derinliği ancak bir büroya yetecek kadar; tek oda boyutundaydı. Ama, yapının tüm ön cephesi boyunca uzanan geniş sundurma esnafa daha büyük bir mekan sunuyordu. Burada mallarını güneş ve yağmurdan koruyarak sergiliyorlardı.

**Atina
Stoa Poikile
(Resimli Stoa)**

**Yeni düşünce
akımlarının
doğduğu yer.**

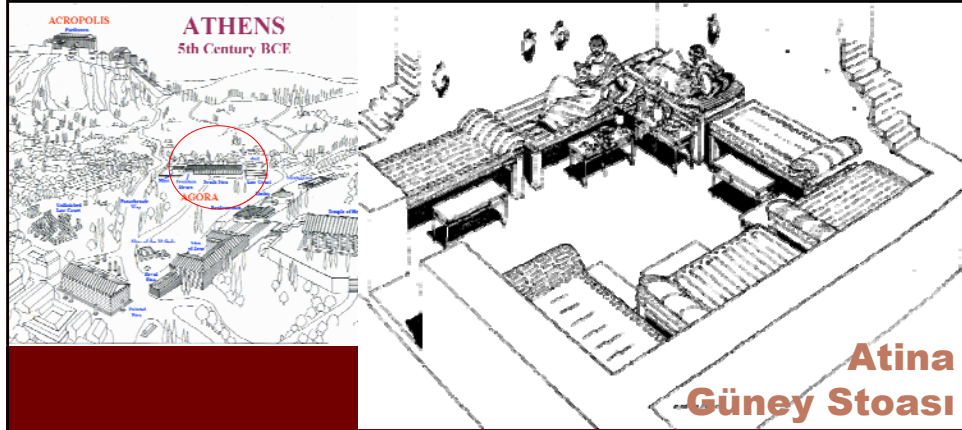
**Atina
Stoa Poikile
(Resimli Stoa)**

**Düşünürlerin
buluşma yeri**

Kıbrıslı Zenon, M.Ö.IV.yüzyılda felsefe derslerini bu 'stoa'da vermeye başladı.

Uşçu ve maddeci görüşleri savunan bu felsefe okulunun adı kurulduğu mekana göndermeyle 'STOACILIK' olarak kaldı.

(From Helen and Richard Leacock, The Buildings of Ancient Greece, Brockhampton Press 1966)

Barakanın duvarlı tarafında birkaç erkek toplanıp konuşur, iş yapar ya da yemek yerlerdi; kamu binalarındaki yemek odaları bir evdeki gibi düzenlenirdi”.

(Sennett, 2002: 42)

Toplanma ve etkileşim yeri.

BOULETERION

THOLOS

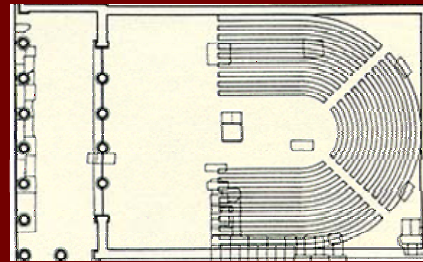
YENİ BOULETERION

ESKİ BOULETERION

BOULE = kent konseyi = 500'ler konseyi
BOULETERION = KONSEY EVİ
'plan yapılan yer'

■ Yapısal öğeler:

- Sütunlar üzerinde bir çatı
- Yapının üç yanında dizilmiş oturma sıraları

PRIENE _ BOULETERION

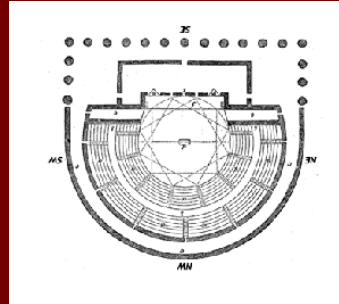
TİYATRO

- Tiyatro bir **kamusal mekandı**. Tiyatroya gitmek eğlenceden öte, davranış kurallarının bir parçasıydı.
- Tiyatrodaki oyunlar, **toplumsallaştırma** sürecinin bir parçasıydı.
- Tiyatrodaki gösteriler **sitenin kurumlarının yeniden üretimine** katkıda bulunurdu.
- Ayrıca, tiyatroda siyasal toplantılar ve oylamalar da yapılırdı.

Milet

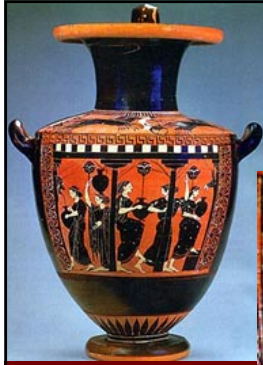
Ground Plan of a Greek Theatre

www.northern.edu/wild/th100/chapt13.htm

GÜNLÜK YAŞAM

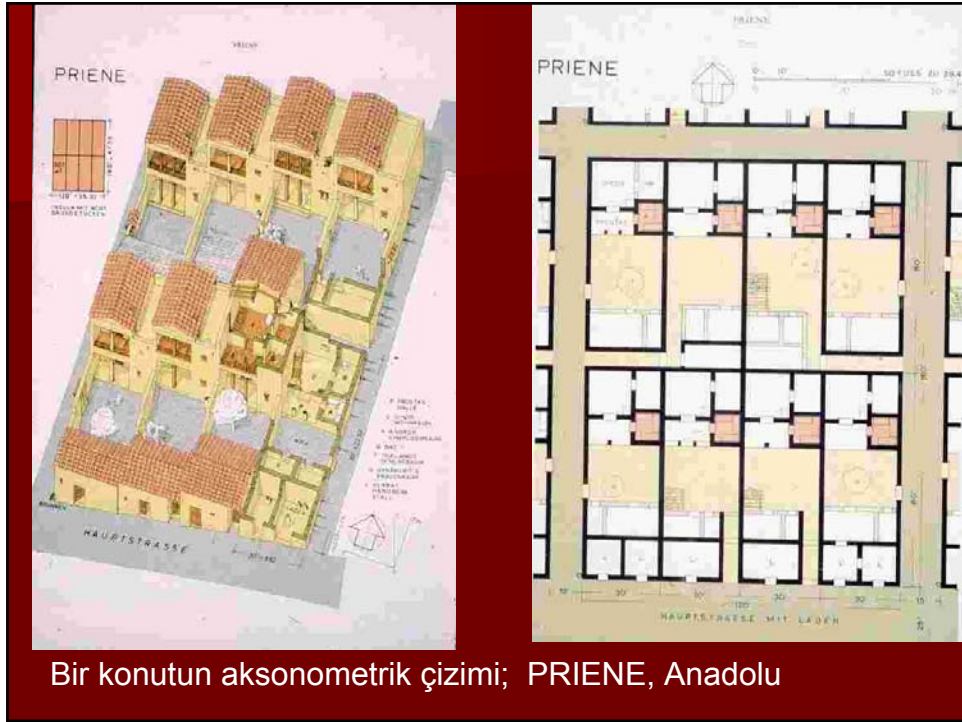
KONUT VE ÇEVRESİ

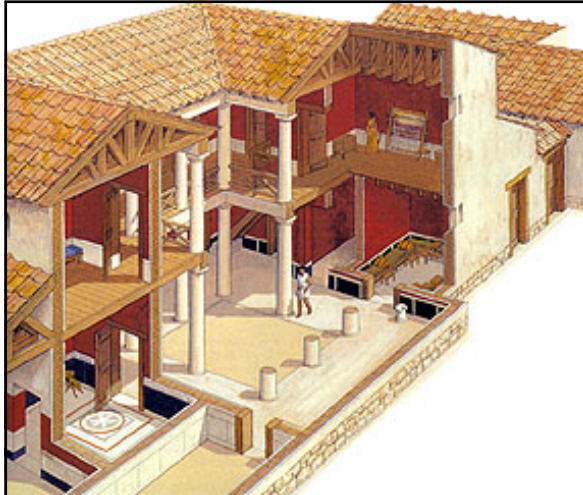
Çeşmeye gitmek
kadınların işi

ÇEŞME

Bir konutun aksonometrik çizimi; PRIENE, Anadolu

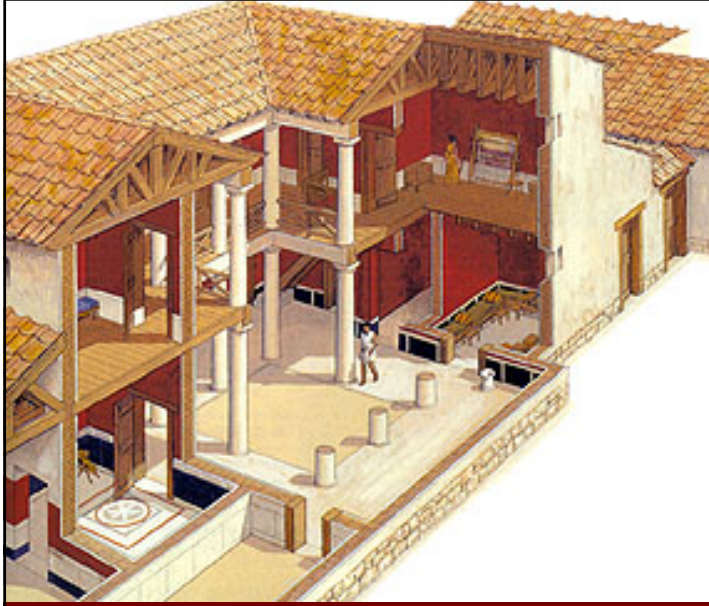

KONUT

İki katlı;
odalar bir avlu
çevresinde diziliyor.

Toplumsal cinsiyet açısından mekanların bölünüşü önemli:

- ANDRÔN : Erkeklerin daresi; misafir salonu (selamlık ??)
- GYNAIKONÎS : Kadınların daresi (harem ??)

KONUT

GYNAIKONITIS (kadınların dairesi): Üst katta, sağ baştaki oda.
ANDRÔN (erkeklerin dairesi): Girişi sağındaki ilk oda.

SEMPOZYUM symposion

Genellikle erkekler arasında yapılan, ender olarak kadınların da kendi aralarında yaptıkları yemekli, içkili bir toplumsal etkinlik.

Katılanlar divanlara uzanarak yemek yer, içki içerdi. Bu görenek Yunan kentlerine ~M.Ö. 600'de Doğu'dan gelmişti.

Sempozyum, seçkin ve orta sınıf evlerine özgü bir etkinlik türüydü. Ama, bayramlarda, pek çok kutsal yerde de sempozyum odalarında bu etkinlik yapılırdı.

Müzikli, eğlenceli bu toplantılar sık sık önemli felsefe ve politika tartışmalarının ortamı olurdu.

POLİS [SİTE]

DEĞİŞEN / DEĞİŞMEYEN

Aristoteles Politika'da 'alım satım işlerinin yapıldığı Pazar meydanının kamu meydanından ayrı ve uzak olması gerektiği'ni tavsiye etmiştir. ... ekonomiyle siyaseti birbirine karıştırmanın siyaseti, özellikle de adli idareyi alçalttığını düşünüyordu. Daha sonraki yorumcular da benzer biçimde ... 'hukukun görkemini' kendi mekanı içinde tutma gereğini onaylamışlardır. Sulh hakimleri bütün vakarları içinde görünmeliydiler; hal ve tavırlarındaki vakar bir kargaşada kaybolmamalı, halk tarafından açıkça görülmeliydi

Atinalılar agoranın batı tarafındaki Konsey Evi'nde (Bouleterion) daha devamlı bir dil deneyiminin yaşanacağı bir yer yarattılar ve burada eşanlılık ilkesine karşıt bir tasarım ilkesine başvurdular. ... artık agora sesin başat mekanı değildi; içerdiği **çeşitlilik artık iktidarın sesini bütününüyle kuşatamıyordu.**

POLİS [SİTE]

Bouleterion'un duvarları yüksekti ve çatısı vardı; dışarıdan geçen biri kolayca içeri göz atamaz, içeriye kolayca dalamazdı. Yani bu mekan tek bir sesi ayakta tutuyordu, burada o tek sesin sözleri duyuluyordu; oturma formu konsey üyelerinin dikkatini o ses üzerinde odaklıyordu. Dikkati ses üzerinde yoğunlaştıran mekan ayrıca bir görsel gözetleme rejimi de yaratıyordu: Yukarı doğru yükselen oturma düzeni sayesinde konsey üyelerinin ne oy kullandıkları kolayca tespit edilebiliyordu.

“Platon, Atina demokrasisinde geçerli olan aritmetik eşitlik (*yurttaşlara, aralarındaki farklılıklar ne olursa olsun eşit adalet dağıtılması*) yerine geometrik eşitlik (*eşit olmayana eşit davranılmaması*) önermektedir. ...

Önceden söylediğimiz gibi, eski kentlerde de dikdörtgen biçiminde tapınak ve anıtlara, birbirini dik kesen caddelere rastlanıyordu. Fakat Hippodamos, ‘geometrik yasaya yalnızca bir tapınağı, bir anıtı değil, bir kentin planını, sokaklarını, meydanlarını, konutlarını ve yurttaşlarını bağlamaktadır.’ [Gilles Lapouge, *Utopie et civilisations*’dan aktarılmış.] ...” (Bumin:1990).

ERDEM, BİLGİ, OTORİTE, AKILCILIK, DÜZEN, GEOMETRİ

KATILIMCI DEMOKRASİNİN
TERKEDİLMESİ

Kenti hiç kimse dışardan eline cetveli pergeli alarak bir plana göre organize etmemiş, kent **organik** olarak doğmuştu.

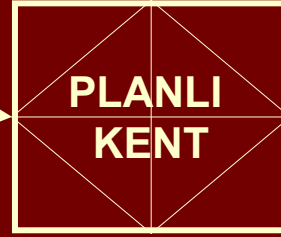
İlk düşünürler, '**politik erdem**'in **herkeste** bulunduğunu savunan demokrasi taraftarlarıdır.

Oysa Platon, erdemi herkesçe kavranamayacak bir bilgiye bağlıyor, uzlaşımsal demokrasiye karşı çıkıyordu.

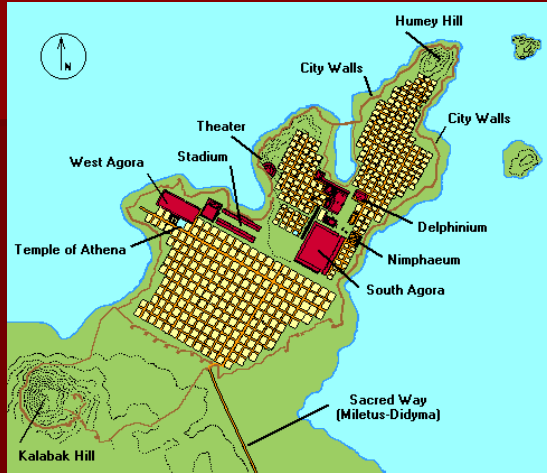
...

Bu gelişme sanki kenti biçimlendirmektedir: V.yy'ın sonlarına kadar kendini çevreleyen kıra, denize açık yaşayan kent, bu tarihten sonra surların ardına kapanmaktaydı.

Bumin, 1990: 29-36

DÜZEN, GEOMETRİ

MİLET

Hippodamos planı

İdeal site düşüncesinin yaşama geçirilişi

Hippodamos'un Milet'ten [M.Ö. V.yy] çıkması bir rastlantı değildi. M.Ö. VII. yy.'dan itibaren kurulan Yunan siteleri, İyonya'da karşılaşılanlardan farklı bir gelişim içindeydi.

MILET

•İŞLEVLERİN KÜMELENMESİ

•MEKANDA İŞLEVLERE GÖRE UZMANLAŞMA

•MEKANIN İŞLEVLERE GÖRE AYRIŞTIRILMASI

